

LESZEK KUŹNICKI*

Romuald Zdzisław Klekowski (1924-2015)

Romuald Klekowski urodził się 14 listopada 1923 r. w Pińsku. Data metrykalna została zmieniona na 1 stycznia 1924 r. Rodzicami Romualda byli Aleksander Klekowski i Janina z Frostów Klekowska. Obie rodziny miały udział w rozwoju Pińska, a Klekowscy w walkach o niepodległość Polski. Ojciec Aleksander był ciężko ranny w 1920 roku, matka należała w latach 1944-1946 do organizacji Wolność i Niezawisłość. Aresztowana w 1946 r., została zwolniona w 1947 r. w ramach amnestii.

Romuald był jedynakiem, który rozpoczął edukację szkolną od trzeciej klasy. W latach 1935-1939 uczęszczał do Państwowego Męskiego Gimnazjum im. Józefa Piłsudskiego w Pińsku, w którym ukończył cztery klasy.

Pierwszym i najważniejszym jego nauczycielem biologii, w szczególności hydrobiologii, był doc. Jerzy Wiszniewski, który w ramach tajnego nauczania przerobił z Klekowskim licealny kurs biologii i uniwersytecki program zoologii pierwszego roku. Ten okres – od lata 1942 do lata 1943 – pod „batutą” Wiszniewskiego, jak napisał Romek w swej autobiografii, zdecydował o jego przyszłości.

W lipcu 1943 roku Klekowski dostał rozkaz udania się w okolice Kobylnia i włączenia się do działającej tamże partyzantki. Partyzancki oddział, w którym się znalazł, wchodził jednocześnie w skład 30. Polskiej Dywizji Piechoty AK oraz 3. rotę partyzanckiego oddziału im. Czerniaka. Głównym zadaniem tego oddziału było wysadzanie pociągów.

W roku 1944 Klekowski został wcielony do Armii Czerwonej, jako tankodiesantnik, czyli żołnierz jadący na czołgu i w czasie walk wspomagający atak z ziemi; uczestniczył w letniej ofensywie 1944 r. Ranny w lipcu pod Lwowem był leczony w szpitalu w Równym. W maju 1945 r. został repatriowany z rodziną z Pińska do Tomaszowa Mazowieckiego. W kilka tygodni po repatriacji zapisał się na studia biologiczne na Uniwersytecie Łódzkim i jednocześnie został młodszym asystentem w Zakładzie Morfologii Porównawczej i Systematyki Zwierząt, którym kierował prof. Tadeusz Wolski. Wolski od razu zorientował się, że Klekowski ma nie tylko zadatki na badacza, ale również dzięki naukom, które odebrał od doc. Jerzego Wiszniewskiego, pewien zasób wiedzy biologicznej.

* Prof. dr hab. Leszek Kuźnicki, członek rzeczywisty PAN, Zakład Biologii Komórki, Instytut Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego PAN, Warszawa

Studia na Uniwersytecie Łódzkim i kariera naukowa przebiegały równolegle. Romuald Klekowski w 1950 r. uzyskał magisterium na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UŁ, a w dwa lata później został tamże adiunktem. W tym czasie ożenił się z Zuzanną Stromenger, jednakże małżeństwo okazało się nieudane i po paru latach rozpadło się.

Romka poznałem w 1950 r., kiedy podjąłem studia biologiczne na Uniwersytecie Łódzkim. Nasza późniejsza, trwała przyjaźń narodziła się podczas paromiesięcznego pobytu latem 1952 r. w Stacji Hydrobiologicznej w Mikołajkach. W tym czasie obaj byliśmy już pracownikami nauki, ja – asystentem, zaś Romek – adiunktem i kierownikiem Zakładu Hydrobiologii Eksperymentalnej Instytutu Biologii Doświadczalnej im. Marcelego Nenckiego PAN. Był to awans o niebywalej skali. Do tego czasu w Instytucie Nenckiego istniały trzy zakłady, których kierownikami byli profesorowie: Jan Dembowski, Jerzy Konorski i Włodzimierz Niemierko.

Romek, mając 26 lat, nie tylko znalazł się na szczytach hierarchii naukowej, ale jednocześnie otworzono przed nim możliwości rozwoju badań na szeroką skalę.

W wybudowanej w Warszawie siedzibie Instytutu przy ul. Pasteura 3, Zakład Hydrobiologii Eksperymentalnej otrzymał rozległe pomieszczenia oraz możliwość zbudowania na terenie placówki basenów umożliwiających prowadzenie badań w środowiskach zbliżonych do naturalnych. Najważniejsze dla przyszłości sprawy zatrudnienia nie miały również ograniczeń.

To zielone światło na wszystkich polach wynikało z założonego przez dyrektora Instytutu, Jana Dembowskiego, planu odbudowy hydrobiologii, która w latach przedwojennych stanowiła główny nurt badań w Nenckim. Profesor Dembowski, podobnie jak wcześniej Tadeusz Wolski, nie miał wątpliwości, że powierzając to trudne zadanie Romualdowi Klekowskiemu, stawia na właściwego człowieka.

W roku 1953 obok Klekowskiego w Zakładzie Hydrobiologii Eksperymentalnej pracowały dwie osoby: Władysława Chodorowska i Andrzej Chodorowski. Normalną pracę zakład podjął w 1954 r. Tegoż roku nastąpił szybki przyrost jego kadry. Przyjęci zostali: Andrzej Dowgiałło, Ewa Fischer, Jerzy Paschalski, Ewa Styczyńska-Jurewicz oraz dwie laborantki. W krótkim czasie jego potencjał ludzi zbliżył się do poziomu pozostałych trzech zakładów. W roku 1957 Zakład Hydrobiologii Eksperymentalnej liczył już 17 osób, w tym 11 pracowników naukowych, dzięki przyjęciu do Instytutu Anny Wysockiej-Bujalskiej, Zofii Fischer, Sławomira Kędzińskiego i Marii Wierzbickiej. Do roku 1968 ten stan liczebny utrzymywał się na tym samym poziomie przy jednoczesnych zmianach składu osobowego. Do Francji na stałe wyjechali Andrzej Chodorowski i Władysława Chodorowska. W roku 1966 zmarli Jerzy Paschalski i Hanna Bujalska (Wysocka-Bujalska). W latach 60. do Zakładu Hydrobiologii Eksperymentalnej zostali przyjęci Ewa Kamler, Tadeusz Prus, Teresa Stachurska i Ewa Piekarczyńska.

Nad całością spraw naukowych i organizacyjnych zawsze dominowała osobowość Romualda Klekowskiego, nie tylko z racji pełnionej funkcji, ale z uwagi na jego wyobraźnię naukową i mocną wolę realizacji wyznaczonych celów. W latach 1953-1965 tematyka badawcza Zakładu została skoncentrowana na poznaniu biologii astatycznych zbiorników wodnych, w szczególności tych, które charakteryzuje okresowe zanikanie. Wybór był dobrze przemyślany z kilku powodów. Zbiorniki astatyczne są szczególnie przydatne do poznania w stosunkowo krótkich okresach czasu wpływu wysychania, zasolenia, zmian natleniania, zamarzania na występujące w nich organizmy. Stwierdzone w tych warunkach konkurencji pokarmowej zmiany w strukturach populacji oraz osobniczych, jak również anabioza można było próbować sprawdzać w warunkach laboratoryjnych. Szczególną zaletą dla badacza wodnych zbiorników astatycznych jest szybkie następstwo zjawisk, które można analizować nie tylko w cyklach sezonowych, ale nawet dobowych.

Głównym polem badawczym zespołu prowadzonego przez Klekowskiego były małe zbiorniki występujące we wschodniej części Puszczy Kampinoskiej. W celach porównawczych prowadzono jednocześnie badania nad astatyzmem w wodach górskich i charakterystycznych dla krajobrazu morenowego okolic Mikołajek.

Specyficznym rysem Zakładu Hydrobiologii Eksperymentalnej były badania doświadczalne o charakterze fizjologicznym, dotyczące przystosowań zwierząt do eksperymentalnych warunków, co jest naturalną konsekwencją życia w środowisku astatycznym. Tak więc Zakład prowadzony przez Klekowskiego reprezentował zupełnie nowe na terenie Polski podejście, a mianowicie łączył typowe badania hydrobiologiczne z ekologią i fizjologią, parazytologią i mikrobiologią.

Romuald Klekowski wykazał, że podczas wysychania ślimaków spada tempo metabolizmu. U tych zwierząt istnieją też różne specyficzne zachowania, jak np. sprzężenie gazów w jamie płucnej.

Badania prowadzone w Puszczy Kampinoskiej przez Władysławę Chodorowską, Andrzeja Chodorowskiego, Jerzego Paschalskiego, Ewę Fischer i Ewę Styczyńską-Jurewicz doprowadziły do poznania i skatalogowania małych zbiorników astatycznych we wschodniej części Puszczy Kampinoskiej. Romuald Klekowski, podsumowując te badania, stwierdził, że dla organizmów zamieszkujących tamtejsze biotopy najważniejsze biologicznie znaczenie ma regularność dobową i sezonową zachodzących w nich zmian.

Puszcza Kampinoska była głównym, ale nie jedynym obszarem, na którym prowadzono prace dotyczące charakterystyki różnych zbiorników występujących w Polsce.

Badania Jerzego Paschalskiego przyniosły nowe dane o chemizmie i termice różnych jezior nizinnych i wód tatrzańskich, zaś Andrzeja i Władysławy Chodorowskich wód podziemnych w jaskiniach. Równoległe z porównawczymi badaniami nad zbiornikami i ciekami górskimi poszczególne osoby zajmowały się charakterystyką faunistyczną i autekologiczną niektórych zwierząt.

Zofia Fischer porównywała zespoły larw ważek występujących w zbiornikach astatycznych z Kampinosu i w okolicach Mikołajek. Andrzej Chodorowski opublikował cykl prac o wirkach występujących w litoralu jeziornym. Ewa Kamler zajęła się larwami jętek występujących w wodach górskich.

Marta Wierzbicka z kolei, zaczynając od morfologii i taksonomii oczlików (*Cyclops*), przeszła do spraw istotnych dla zachowań skorupiaków w zbiornikach astatycznych, a mianowicie analizy ich stanów spoczynkowych. Ewa Fischer badała liczebność i dynamikę wzrostu liczebnego bakterii w różnych porach roku, w różnego typu zbiornikach astatycznych. Okazało się, że liczebność bakterii nie jest jednoznacznym wskaźnikiem ich produktywności.

Hanna Wysocka (Bujalska) zajmowała się zmianami w cyklu rocznym składu i zagęszczeniu jednokomórkowych eukariotów – współcześnie w większości zaliczanych do królestwa *Chromista* – w zbiornikach astatycznych i wodach płynących. W swoich badaniach szczególnie dużo uwagi poświęcała okrzemkom.

W zbiornikach astatycznych w sposób specyficzny kształtują się stosunki między pasożytami a żywicielami. Relacje te były przedmiotem badań Ewy Styczyńskiej-Jurewicz. Ograniczonej liczbie gatunków żywicieli, co jest charakterystyczne dla małych zbiorników, towarzyszy ograniczona liczba gatunków pasożytów. Taka sytuacja powoduje wysoką intensywność inwazji pasożytniczych.

Charakter badań prowadzonych w Zakładzie Hydrobiologii Eksperymentalnej wymagał korzystania ze zmodyfikowanych do tych prac metod i aparatów. Andrzej Dowgiałło w tym celu opracował użyteczne w hydrobiologii metody chromatograficzne. Dużą inwencją na tym polu wyróżniał się przede wszystkim Romuald Klekowski. Jego zmodyfikowane nurki kartezyjańskie i przepływowe respirometry były szeroko wykorzystywane.

W latach 1965-1967 Romuald Klekowski przestawił problematykę badawczą Zakładu na sprawy bioenergetyki ekologicznej i produktywności środowisk. Dla przykładu Zofia Fischer, która zajmowała się uprzednio odżywianiem się larw ważek i występowaniem u nich zjawiska kanibalizmu, zajęła się bilansem energetycznym tych zwierząt.

Temat życia w wodach astatycznych został w dużym stopniu wyczerpany. Problem biologicznej produktywności był natomiast zgodny z tematyką Międzynarodowego Programu Biologicznego. Włączenie się do niego otwierało nowe pola współpracy, którą Klekowski nawiązał przede wszystkim z uczonymi rosyjskimi. Nowa tematyka tak zdominowała badania, że od roku 1971 Zakład Hydrobiologii Eksperymentalnej zmienił nazwę na Zakład Bioenergetyki Ekologicznej¹.

Równoległe z rozwojem w latach 1953-1970 Zakładu Hydrobiologii Eksperymentalnej doskonalił się, jako badacz, jego kierownik. W roku 1961 pod promotorstwem Jana

¹ L. Kuźnicki. *Instytut Biologii Doświadczalnej im. Marcelego Nenckiego. Historia i terażniejszość 1918-2007*. T. 1. Warszawa 2008, s. 129-131.

Dembowskiego Romuald Klekowski uzyskał stopień doktora, a w 1967 r. habilitował się. W 1970 r. nadano mu tytuł profesora nadzwyczajnego.

W roku 1965 zmarł prof. Mieczysław Bogucki, zasłużony hydrobiolog, w latach 1934-1939 dyrektor Instytutu im. M. Nenckiego, wieloletni redaktor Polskiego Archiwum Hydrobiologii. Po jego śmierci redaktorem pisma został Romuald Klekowski i prowadził je do roku 1998. Przejęcie przez Romka redakcji po profesorze Boguckim było potwierdzeniem, że to właśnie on jest pierwszą osobą w polskiej hydrobiologii. Wkrótce okazało się, że jest pierwszą osobą również w ekologii. W tym wypadku złożyły się na to zarówno mocna pozycja naukowa Klekowskiego i jego inicjatywy, jak również wydarzenia, w których przebiegu nie uczestniczył.

Jesienią 1968 r. Romek zaproponował – przy moim silnym wsparciu – utworzenie w Instytucie Nenckiego nowego kierunku badawczego – Biologia Antarktyki. Pierwszym krokiem na drodze do realizacji tego celu było zatrudnienie dwóch młodych badaczy: Stanisława Rakusy-Suszczewskiego i Krzysztofa Opalińskiego oraz wysłanie ich na Antarktydę jako uczestników 14SAE (Radzieckiej Antarktycznej Ekspedycji). Tak zapoczątkowane badania nabrały dużego rozmachu i doprowadziły do utworzenia 26 lutego 1977 r. Stacji Antarktycznej PAN im. Henryka Arctowskiego. Do roku 1974 badania z zakresu biologii Antarktyki były koordynowane przez Instytut Nenckiego od roku 1975 przez Instytut Ekologii PAN. Zmiana ta była następstwem przeniesienia dnia 1 stycznia 1975 r. Zakładu Bioenergetyki Ekologicznej z Instytutu Nenckiego do Instytutu Ekologii. Wraz z Zakładem do nowej placówki przeszedł również cały zespół Biologii Antarktyki, z jego szefem Stanisławem Rakusą-Suszczewskim.

Przyczyną tego transferu była kontrola przeprowadzona przez urzędników Najwyższej Izby Kontroli, najpierw w Stacji Hydrobiologicznej w Mikołajkach, a następnie w siedzibie Instytutu Ekologii w Dziekanowie pod Warszawą. Stwierdzono długą listę różnych uchybień i marnotrawstwa. Zarzuty były tak poważne, że musiał ustąpić dyrektor placówki, prof. Kazimierz Petruszewicz, który z racji swej pozycji politycznej i zasług wojennych wydawał się osobą nie do ruszenia.

Po kontroli NIK wiele osób z Instytutu Ekologii PAN odeszło, inni otrzymali dotkliwie kary. Przyszłość jednej z największych placówek biologicznych Akademii była zagrożona. W okresie, kiedy miały miejsce te wydarzenia, Romuald Klekowski, pracując w Instytucie Nenckiego, był jednocześnie zastępcą sekretarza naukowego Wydziału II PAN, który sprawował zwierzchnictwo nad Instytutem Ekologii. Wyniki kontroli NIK pośrednio obciążały odpowiedzialnego za całość Akademii sekretarza naukowego, Jana Kaczmarka. Ten, za jedyny ratunek dla Instytutu Ekologii uznał mianowanie w 1973 r. prof. Romualda Klekowskiego dyrektorem Instytutu Ekologii, jednocześnie przyznając mu szerokie kompetencje, umożliwiające restrukturyzację placówki. Ta wyjątkowa sytuacja nie mogła trwać długo. W roku 1974 zapadła decyzja o przeniesieniu, z dniem

1 stycznia 1975 roku, Zakładu Bioenergetyki Ekologicznej – to znaczy wszystkich pracowników naukowych i technicznych wraz z wyposażeniem aparaturowym – do Instytutu Ekologii PAN.

Romek był zawsze przede wszystkim biologiem, badaczem, który marzył o udziale w wielkich wyprawach morskich, o czym świadczy poniższy fragment jego autobiografii:

„Kiedy w początkach 1973 roku prof. Michał Jewgieniewicz Winogradow, naukowy dyrektor Instytutu im. Szirszowa Radzieckiej Akademii Nauk w Moskwie, zaproponował mi udział w dalekomorskim rejsie na statku badawczym »Akademik Kurczatow«, bardzo zapragnąłem realizacji takiej możliwości. Stało się to możliwe dzięki dwóm bliskim mi kobietom. Przede wszystkim mojej żonie Krystynie, która zgodziła się pozostać prawie 5 miesięcy sama z synem Michałem (13) i córką Martą (5). Nie jestem przekonany, czy dość wyraźnie dałem Jej odczuć moją wdzięczność. Druga Pani to – obecnie profesor – Zofia Fischer. Wówczas zastępczyni, a w rzeczywistości współtwórcza i współkierowniczka Zakładu Hydrobiologii Eksperymentalnej Instytutu Nenckiego. Zosia została w gorącej sytuacji, kiedy kierownictwo Nenckiego szykowało się do – nazwijmy sprawę jej prawdziwym imieniem – pozbycia się naszego Zakładu z Instytutu, z uwagi na jego »obcość naukową«. Myśmy rzeczywiście nie ukrywali, że zajmujemy się ekologią. A tak się wówczas kształtowały opinie środowiskowe, że nazwanie kogoś „ekologiem” mogło być potraktowane, jako obelga. Działo się tak nie bez „zasług” warszawskiego środowiska uważającego się za ekologiczne. Tak więc zostawiłem Zosię z gorącym kartoflem w rękach! I rzeczywiście pod koniec 1974 r. wysiudano nas z Nenckiego do Instytutu Ekologii w Dziekanowie, już, jako Zakład Bioenergetyki Ekologicznej”.²

W tym zacytowanym fragmencie autobiografii Romualda Klekowskiego są trzy prawdy i jedno stwierdzenie dyskusyjne. Drugie małżeństwo Romka z Krystyną Ramlau-Klekowską było udane i szczęśliwe. Zofia Fischer-Malanowska, najbliższy współpracownik Romka od roku 1953, miała znaczący udział w rozwoju Zakładu Hydrobiologii a później Bioenergetyki Ekologicznej. To dzięki jej „żelaznej ręce” Zakład funkcjonował niezależnie od tego, czy Romek był, czy go nie było w kraju. Natomiast stosunek kierownictwa Nenckiego do opuszczania Instytutu miał trochę inny charakter, niż przedstawił to Romuald Klekowski. Przede wszystkim to Romek w 1973 roku, będąc od 21 lat związany z Instytutem Nenckiego również jako wicedyrektor (1970-1973), przyjął nominację na dyrektora Instytutu Ekologii PAN i podjął działania wskazujące, że zamierza pozostać na tym stanowisku przez dłuższy czas. Nikt też w Instytucie Nenckiego nie podważał wartości badań prowadzonych w Zakładzie Bioenergetyki Ekologicznej. Jest natomiast

² K. Ramlau-Klekowska, R.Z. Klekowski, V.V. Menshutkin. *Korzenie i Wielkie wody*. Warszawa 2012, s. 240

prawdą, że z początkiem lat 70. Instytut Nenckiego zaczął się szybko powiększać liczebnie. Opuszczenie głównego budynku przy ul. Pasteura 3 przez duży zakład oznaczało pojawienie się tak upragnionych wolnych pomieszczeń.

Wraz z odejściem Zakładu Bioenergetyki Ekologicznej Instytut tracił jedną ze swych specjalności, którą z powodzeniem rozwijał od roku 1920, to jest od założenia Stacji Hydrobiologicznej na Wigrach.

Cierpkie uwagi Romka o warszawskim środowisku ekologów należy odnieść do całej Polski. Wśród biologów nie znałem grupy zawodowej tak sobie niezycziwej.

Romuald Klekowski kierował Instytutem Ekologii w latach 1973-1982. Obok trudnych spraw placówki, której został dyrektorem, wielkiego zaangażowania wymagały badania z zakresu biologii Antarktyki. Najważniejsze wydarzenia na tym polu miały miejsce w latach 1975-1977. W sezonie 1975/1976 została wysłana na Południowe Sztetlandy, na statkach r/r „Profesor Siedlecki” i m/t „Tazar” polska ekspedycja antarktyczna dla ustalenia możliwości połowów i eksploatacji kryla. Przez cały rok 1976 trwały krajowe i międzynarodowe pertraktacje i przygotowania, w których uczestniczyli Stanisław Rakusa-Suszczewski, Romuald Klekowski, Leszek Kuźnicki i Adam Urbanek, w sprawie założenia stacji na Antarktyce. Wyprawa, którą dowodził Stanisław Rakusa-Suszczewski, wyruszyła w grudniu 1976 r. Uczestników, sprzęt i materiały przewiozły dwa statki m/s „Zabrze” i m/t „Dalmor”.

Stacja im. Henryka Arctowskiego PAN założona na wyspie Króla Jerzego działa nieprzerwanie od tamtego czasu.

Romuald Klekowski miał kilka pasji. Bez wątplenia największą były dalekomorskie wyprawy badawcze. Wynika to jednoznacznie z zawartości i tytułu książki o charakterze autobiograficznym autorstwa Krystyny Ramlau-Klekowskiej, Romualda Klekowskiego i Vladimira V. Menshutkina pt.: *Korzenie i Wielkie wody*.³ Od strony 239 do 408 znajdujemy w niej opis rejsów autorstwa Romka i Vladimira.

Rejs „Kurczatow-17” (1973-1974) był podróżą w strefie równikowej. Podczas jego trwania narodziła się między Romkiem a profesorem Wołodią Menshutkinem trwała przyjaźń i współpraca naukowa.

Romuald Klekowski uczestniczył następnie w pięciu rejsach dalekomorskich: »Dymitry Mendelejew« – 20 rejs: 1978-01-21 – Noworosyjsk – Santa Cruz de Tenerife – Willemstad (Curaçao) – Callao (Peru) – Suva (Fidzi) – Kieta (Papua – Nowa Gwinea) – Hermit – Singapur – Nachodka – 1978-05-21; Kierownik: Akademik Michaił E. Winogradow.

»Profesor Wodianickij« – 14 rejs: 1982-12 – Sewastopol – Konstanca (Rumunia) – Aden (Jemen Południowy) – Victoria (Seszele) – Singapur – Colombo (Sri Lanka) – Sa-

³ Tamże, s. 410

loniki (Grecja) – Konstanca – 1983-04; Instytut Biologii Mórz Południowych AN Ukr. SRR im. A.O. Kowalewskiego, Sewastopol. Kierownik: dr Tamara S. Petipa.

»Akademik Kurczatow« – 43 rejs: 1985-11-01 – Gdynia – Rio de Janeiro (Brazylia) – Polska Stacja Antarktyczna im. H. Arctowskiego – Montevideo (Urugwaj) – Lome (Togo) – Rotterdam (Holandia) – Gdynia – 1986-02-28; Instytut Oceanologii ANZSRR im. P.P. Szirszowa, Moskwa. Kierownik: dr Larissa A. Ponomareva.

»Dmitry Mendelejew« – 43 rejs: 1989-01-07 – Władywostok – Singapur – Ushuaya (Argentyna) – Polska Stacja Antarktyczna im. H. Arctowskiego – Montevideo (Urugwaj) – Antwerpia (Holandia) – Gdynia – 1989-05-16; Instytut Oceanologii ANZSRR im. P.P. Szirszowa, Moskwa. Kierownik: dr Larissa A. Ponomareva.

»Dalnije Zelency«: 1993-09-08 – Murmańsk – Morze Barentsa – Morze Karskie – Murmańsk – 1993-09-26; Instytut Biologii Morza Rosyjskiej Akademii Nauk, Murmańsk. Kierownik dr Stanislav G. Denisenko”.⁴

W Instytucie Ekologii PAN Romuald Klekowski zakończył działalność w roku 1995. W latach 1996-2005 pracował na terenie Dziekanowa Leśnego w Międzynarodowym Centrum Ekologii. Pracownikiem tego ośrodka był również profesor Vladimir Menshutkin, który na okres prawie dziesięciu lat przeniósł się z Sankt Petersburga do Polski.

Przyjaźń i współpraca nawiązana podczas 17. rejsu NIS „Akademik Kurczatow”, i utrwalona podczas trzech dalszych wypraw, w pełni zaowocowała w Polsce. Romuald Klekowski, który był współautorem sześciu książek, pięć z nich napisał z prof. Menshutkinem. Książki dotyczyły modelowania matematycznego systemów ekologicznych.

Założone w 1996 r. Międzynarodowe Centrum Ekologii (MCE) rozwijało się dynamicznie, tworząc na terenie Polski dwa ośrodki terenowe w Ustrzykach Dolnych i Karpaczu. Plany współpracy sięgały Kaukazu i Zakaukazia. W celu ich realizacji do Dagestanu, w 1999 roku, udały się: dyrektor MCE, prof. Zofia Fischer-Malanowska i doc. Ewa Marchwińska-Wyrwał. Obie panie wkrótce zostały porwane, a następnie więzione w Czeczenii przez siedem miesięcy. Placówka znalazła się w kryzysie organizacyjnym i finansowym. Zostało to wykorzystane przez wpływowych ekologów polskich do podważenia sensu istnienia Międzynarodowego Centrum Ekologii w dotychczasowej postaci.

Z MCE odeszła Zofia Fischer-Malanowska, Vladimir Menshutkin z rodziną powrócił do Rosji. Romuald Klekowski w MCE pozostał do 2005 r., ale był osamotniony. Placówka kierowana przez nowego dyrektora zmieniła tematykę.

Daleki jestem od hagiografii, ale pod wieloma względami Romek był osobą wyjątkową. Przede wszystkim charakteryzowała go wszechstronność działań, wysoka sprawność

⁴ Tamże, s. 290

i efektywność poczynań. W latach 1945-1952, mimo że nie miał matury i nie odbył regularnych studiów wyższych, stanowił ostoję Zakładu Morfologii i Systematyki Zwierząt Uniwersytetu Łódzkiego. Będąc magistrem i adiunktem został w 1952 r., kierownikiem Zakładu Hydrobiologii Eksperymentalnej w Instytucie Nenckiego. Sam, kształcąc się i zdobywając kolejne stopnie naukowe i tytuł profesora, prowadzony przez siebie zakład zdołał przekształcić w liczny i silny ośrodek naukowy o nowoczesnej tematyce badawczej – bioenergetyce ekologicznej. W latach 1971-1976 wypromował w Instytucie Nenckiego 14 doktorów, w Instytucie Ekologii dwóch.

W latach 1968-1980 aktywnie działał na rzecz rozwoju badań polarnych i był współorganizatorem Stacji Antarktycznej im. Henryka Arctowskiego.

W dotychczasowej historii żaden biolog polski nie opłynął tyłu mórz i oceanów co Romek. Szczególnie istotne jest, że zdołał najciekawsze rzeczy opisać. Miał znaczący dorobek naukowy, który w swym biogramie scharakteryzował zwięźle i skromnie: „Pewien (niewielki) postęp w pomiarach bilansów bioenergetycznych zwierząt zmiennościowych, słodkowodnych i morskich, w teorii i mikrometodach. Zastosowanie bilansów w modelach systemów ekologicznych”⁵.

Równoległe do prac badawczych, Romuald Klekowski pracował na eksponowanych stanowiskach w PAN. W latach 1970-1973 był zastępcą sekretarza naukowego na Wydziale II Nauk Biologicznych. Koordynował problem węzłowy „Ekologiczne podstawy gospodarki środowiskiem” (1973-1985), a następnie – w latach 1984-1995 – pełnił funkcję sekretarza naukowego Wydziału II Nauk Biologicznych PAN.

Ta różnorodna i intensywna działalność była możliwa, bo Romuald Klekowski był człowiekiem utalentowanym i umiejącym pracować nie tylko w małych grupach, ale również potrafił kierować dużymi zespołami.

W badaniach o charakterze doświadczalnym pomocne były również jego zdolności manualne, połączone z precyzyjnym widzeniem przestrzennym. Z tych powodów wręcz przyjemność sprawiały mu doświadczenia na pojedynczych pierwotniakach z wykorzystaniem nurków kartezyjańskich.

Romek odznaczał się znakomitą poczuciem humoru, co przy jego uzdolnieniach muzycznych czyniło zeń wspaniałego kompana spotkań towarzyskich. Dobrze grał na pianinie i podobno również na organach.

Zasługi i dorobek naukowy prof. Romualda Klekowskiego zostały dostrzeżone i uhonorowane w 1979 roku został członkiem korespondentem PAN, a w 1994 – członkiem rzeczywistym, odznaczony Medalem Zwycięstwa i Wolności 1947, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski 1971, Krzyżem Komandorskim OPP 1977, Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą OPP 1986.

⁵ L. Kuźnicki. *Instytut Biologii Doświadczalnej im. Marcelego Nenckiego. Historia i teraźniejszość. 1918-2007*, t. I, Warszawa 2008, s. 403

Wieloletnia i owocna współpraca z białoruskimi biologami znalazła również odzwierciedlenie w wyborze w roku 1995 na członka Białoruskiej Akademii Nauk.

Prof. dr hab. Romuald Klekowski zmarł w Warszawie 5 maja 2015 r. Spoczął obok żony Krystyny na Cmentarzu Północnym w Warszawie.

Romuald Zdzisław Klekowski (1924-2015)

Romuald Zbigniew Klekowski 1924-2015 passed away in Warsaw on May 2015. He was widely known among hydrobiologists and ecologists for his study on: ecological bioenergetics of polikilothermic animals and mathematical modelling of ecological processes. Professor Klekowski was head of the Department of Experimental Hydrobiology (1953-1970) and Ecological Bioenergetics (1971-1974) at the Nencki Institute of Experimental Biology PAS. He was director and chairman (1975-1990) of the Department of Ecological Bioenergetics at the Institute of Ecology PAS. Professor Klekowski was well-known in the international arena. He participated in the foundation of the Polish Antarctic Station (1977) and was member of six scientific voyages on the Soviet Union ships (1974, 1978, 1982, 1985, 1989, 1993). From 1965 to 1998 Klekowski was Editor-in-Chief of "Polskie Archiwum Hydrobiologii". His professional accomplishments also include activities in Polish Academy of Sciences. Professor Klekowski was a regular member of PAS and in the years 1984-1995 the secretary of the Biological Division of PAS.

Key words: Romuald Z. Klekowski, hydrobiology, ecological bioenergetics, mathematical modeling in ecology